

ВІДЗИВ

офіційного опонента, кандидата педагогічних наук, завідувача кафедри педагогіки та психології Вищого навчального закладу «Міжнародний гуманітарно-педагогічний інститут «Бейт-Хана» (м. Дніпропетровськ)

Овчаренко Олени Вадимівни

на дисертаційне дослідження

Мелешенко Алли Анатоліївни

«Єврейське шкільництво у структурі освіти Волині

(кінець XVIII – початок XX століття)»,

представлене на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Дисертаційне дослідження Мелешенко Алли Анатоліївни присвячено вивченню досить актуальної проблеми етнонаціональної освіти, яка в умовах глобалізації та більш тісної інтеграції країн і народів набуває особливого значення. Забезпечення компенсаційних прав національних меншин, зокрема на культурний розвиток, на освіту і користування рідною мовою, стає запорукою громадянської рівноваги і злагоди у суспільстві, і перед сучасною вищою школою постають задачі формування нової особистості педагога, який здатний виховувати членів майбутнього глобального співтовариства у дусі толерантності, протистояти загрозам ксенофобії, національного і конфесіонального екстремізму, іншим викликам етнічної мобілізації.

Дослідження досвіду ефективної розбудови шкільної справи представниками єврейського етносу в українській діаспорі, зокрема на Волині, яка слугує яскравим зразком контамінації багатьох національних культур, є надзвичайно актуальним в наш час. Єврейський етнос у регіоні, незважаючи на цивілізаторську та русифікаторську політику Російської імперії щодо євреїв у період з кінця XVIII – на початку XX століття, став прикладом народу, який зберіг свою національну ідентичність, мову, релігію і тисячолітні традиції національної освіти і виховання.

В дисертації коректно сформульовано мету, завдання, об'єкт, предмет дослідження, що сприяло окресленню наукових проблем та визначенню конкретних шляхів їх вирішення. Автор здійснила ґрунтовний аналіз історичних, соціально-економічних, етнонаціональних та політичних чинників, які протягом досліджуваного терміну впливали на розвиток єврейського шкільництва на Волині. Алла Анатоліївна Мелещенко показала вплив державних та громадських інституцій на розбудову системи освітніх закладів регіону і довела, що у кінці XVIII – на початку XX ст. релігійне життя волинських євреїв тісно перепліталось із суспільно-політичним, економічним і сімейним. Організація навчально-виховного процесу в єврейських освітніх закладах спиралася на споконвічні національні традиції, які впродовж століть зберігалися єврейськими громадами в багатьох регіонах Російської імперії. Ці традиції були глибоко вкорінені у національну свідомість єврейського етносу, відзначалися глибоким духовним і морально-правовим змістом. В дисертаційному дослідженні було доведено, що релігійна практика єврейського народу зумовила специфіку типів етнонаціональних навчальних закладів на Волині, а також зміст освіти, форми організації навчального процесу, особливості підготовки педагогічних кадрів. Подальшого розвитку набули систематизація й узагальнення організаційних засад, методів і засобів навчання й виховання в єврейських початкових школах регіону.

Безперечно наукову новизну має здійснений автором аналіз впливу полікультурності регіону на становлення єврейської шкільної справи на Волині у досліджуваній період. Так, було доведено, що польські чинники впливу виявляються у делегуванні єврейським громадам шляхтою, що була економічно залежною від єврейства, широких прав у сфері самоврядування, освіти, суду, релігійних справ, соціального забезпечення. Німецькі чинники полягають у використанні євреями Волині ідишу – побутового «жаргону» з німецькою лінгвістичною компонентою, мови, якою говорили євреї-ашкеназі Східної Європи. Німецька мова також використовувалася в якості

мови навчання у школах для єврейських дітей. Російські чинники впливу виявлялися в активній асиміляційній, русифікаторській політиці, яка мала дискримінаційний і часом антисемітський характер. Українські чинники визначалися суперечливістю відносин представників єврейської національної меншини, що жили в «смузі осілості», у взаємодіях з автохтонним українським етносом. І, нарешті, чеські та угорські культурницькі впливи окреслено у найменших (порівняно із зазначеними вище) проявах в силу незначного кількісного представництва даних етносів або їх асиміляції на території Волині.

Позитивне враження справляє аналіз стану наукової розробки теми. А. А. Мелешенко зібрано й ретельно проаналізовано великий пласт історичних, архівних, педагогічних джерел. Особлива цінність джерельної бази полягає в тому, що значна її кількість (90 із 352 найменувань) є справами Центрального державного історичного архіву України у м. Києві, Державних архівів Житомирської, Волинської області, Рівненської областей. Більшість архівних матеріалів було уведено у науковий обіг уперше. Дисертантом опрацьовано також бібліотечні фонди Національної бібліотеки України імені В. Вернадського (в тому числі матеріали фонду юдаїки); державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. Сухомлинського, наукових бібліотек Волинського державного університету імені Лесі Українки; Житомирської обласної універсальної наукової бібліотеки імені О. Ольжича; бібліотек єврейських установ Житомирщини; етнографічних відділів Волинського науково-дослідного музею та краєзнавчих музеїв Рівного, Луцька, Острога, Житомира.

Даючи в цілому позитивну оцінку рецензованій дисертації, вважаємо за потрібне висловити деякі зауваження і рекомендації:

1. Автор здійснила ґрунтовний аналіз організаційних засад, форм, методів і засобів навчання і виховання в єврейських освітніх закладах. Зокрема, було охарактеризовано метод катехізисної бесіди та лекцію «шіур», типові для єврейської освіти та навчання юдаїки зокрема. На нашу думку,

слід було також приділити увагу таким притаманним для єврейської освітньої традиції дефініціям, як метод талмудичних дискусій («пілпул») та навчання у парі («хеврут», або в іншій транслітерації – «хеврута»).

2. На с. 139 (підрозділ 3.4. Специфіка організації виховної роботи в єврейських закладах освіти) автор відзначає, що аналіз умов навчання єврейських дітей у російськоорієнтованих державних закладах Волині початку ХХ століття дає підстави говорити про відсутність у педагогічній практиці цих установ належної уваги до вимог принципу природовідповідності, що спричинило різні етнічні непорозуміння євреїв із місцевим православним населенням. На нашу думку, щодо цього судження у тексті дослідження недостатньо аргументації, бажано було б навести обґрунтування такого висновку.

3. В цьому ж підрозділі на с. 163 автор зазначає, що в кінці ХІХ – на початку ХХ століття у волинських єврейських початкових закладах освіти використовували низку цікавих форм організації виховної роботи, причому уроки, як основна форма організації навчальної діяльності, нерідко могли замінюватися різними формами виховної роботи. Вважаємо, що доцільно було б навести приклади такої заміни у виховній системі типового єврейського навчального закладу.

Проте висловлені зауваження, на нашу думку, не знижують значення викладених в роботі висновків і не впливають на її загальну позитивну оцінку. Хочеться відзначити високий теоретичний рівень опрацювання теми, різноманітну джерелознавчу базу, глибоке проникнення у предмет дослідження, обґрунтованість і наукову сумлінність автора. Відчувається, що дисертаційне дослідження – результат копіткої довготривалої роботи, про що свідчать кількість і якість публікацій, наукова новизна, грамотність та коректність викладення.

Вважаємо, що дисертація А. А. Мелешенко **«Єврейське шкільництво у структурі освіти Волині (кінець ХVІІІ – початок ХХ століття)»** є самостійним, завершеним науковим дослідженням

з актуальної для педагогіки вищої школи проблеми, відповідає вимогам ВАК України до кандидатських дисертацій, а його автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.

Кандидат педагогічних наук,
завідувач кафедри педагогіки та психології
Вищого навчального закладу «Міжнародний
гуманітарно-педагогічний інститут «Бейт-Хана»
(м. Дніпропетровськ)

О. В. Овчаренко

Підпис кандидата педагогічних наук, завідувача кафедри педагогіки та психології Вищого навчального закладу «Міжнародний гуманітарно-педагогічний інститут «Бейт-Хана» (м. Дніпропетровськ) О. В. Овчаренко

засвідчую:

Начальник відділу кадрів

С. І. Бенемянович